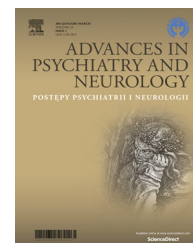


Dostępne online www.sciencedirect.com

ScienceDirect

journal homepage: www.elsevier.com/locate/pin

Praca poglądowa/ Review

Współczesne trendy w diagnozie funkcji wykonawczych

Modern trends in the diagnosis of executive functions

Edyta Irena Orłowska^{1,*}, Daria Hanna Biechowska²¹Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Psychologii, Zakład Psychologii Ogólnej, Gdańsk, Polska²Instytut Psychiatrii i Neurologii, Zakład Zdrowia Publicznego, Warszawa, Polska

INFORMACJE O ARTYKULE

Historia artykułu:

Otrzymano: 05.04.2016

Zaakceptowano: 20.06.2016

Dostępne online: 28.06.2016

Słowa kluczowe:

- funkcje poznawcze
- testy neuropsychologiczne
- ankiety i kwestionariusze
- funkcje wykonawcze
- psychometria

Keywords:

- Cognitive
- Neuropsychological tests
- Surveys and questionnaires
- Executive functions
- Psychometrics

A B S T R A C T

Aim: Amongst the many aspects of neuropsychological assessment diagnosing executive functions is the most complex one. The fact of many theories describing this construct and various methods used to measure it and describe it functionally contribute to it. Authors made an attempt to summarize national and world trends in this area. **Perspective:** In order to assess different aspects of executive functioning many tests have been developed; however, using some of them implicates limitations connected with either artificial situation of evaluation, stressful and long diagnostic process or cognitive abilities self-rating. Amongst popular neuropsychological tests a method usually is chosen depending on aspects the executive functioning researcher deems important. Currently available assessment measures of executive functions can be divided into psychometrical tests, questionnaires, experimental evaluation, and virtual reality tasks. Authors also address the problem of ecological validity in executive functions assessment, which up till now was marginal in Poland. **Conclusion:** There is a divergence between research conducted in Poland and abroad. Undoubtedly it is related with accessing methods that have polish adaptation. This fact is disturbing and has a negative impact on executive functions assessment contextualized both in academic and clinical aspects.

© 2016 Institute of Psychiatry and Neurology. Published by Elsevier Sp. z o.o. All rights reserved.

Wstęp

Funkcje wykonawcze są zagadnieniem rozważanym zarówno interdyscyplinarnie w kontekście różnych dziedzin nauk, jak i wieloaspektowo w ujęciach różnych działów

psychologii. Są one przedmiotem badań z zakresu psychologii rozwojowej, psychologii procesów poznawczych, a także psychologii osobowości [1]. Mimo bogatej historii badań nad tym zagadnieniem zdefiniowanie funkcji wykonawczych pozostaje tematem prowokującym dyskusje w środowisku naukowym.

* Adres do korespondencji: Edyta Orłowska, Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Psychologii, ul. Jana Bażyńskiego 4 80-309 Gdańsk, Polska. Tel.: +48 663360128, 48 585234354.

Adres email: psyee@ug.edu.pl (E.I. Orłowska).

<http://dx.doi.org/10.1016/j.pin.2016.06.001>

1230-2813/© 2016 Institute of Psychiatry and Neurology. Published by Elsevier Sp. z o.o. All rights reserved.

Funkcje wykonawcze często określane są jako metaaktywność poznawcza obejmująca procesy kontrolujące i integrujące funkcjonowanie innych procesów poznawczych [2]. Spośród struktur mózgu związanych z funkcjami wykonawczymi najczęściej w literaturze przedmiotu wymienia się korę przedczołową [1, 3], której aktywność jest kluczowa w realizacji zadań angażujących element nowości, planowanie, wprowadzanie i monitorowanie strategii działania, korzystanie z informacji zwrotnych, czujność uwagi i hamowanie informacji nieistotnych dla wykonania zadania [4]. W literaturze pojęcie to często określane jest jako „termin parasolka”, jako że obejmuje właściwie wszystkie procesy poznawcze wyższego rzędu i kompetencje behawioralne, takie jak planowanie, elastyczność poznawcza czy nawet poznanie społeczne (w tym np. empatię i teorie umysłu) czy też regulację emocji.

Niektórzy autorzy definiują funkcje wykonawcze z perspektywy, z jakiej można je zaobserwować. W tym ujęciu są one określane jako wszelkie procesy poznawcze związane z zadaniami skupionymi na celu, obejmujące zachowania skierowane na przyszłość i pojawiające się w sytuacji nierutynowej [5, 6]. Jako takie są kluczowe dla umiejętności reagowania w sposób dostosowany do sytuacji i wymogów otoczenia w zadaniach nowych i stanowią podstawę dla wielu kompetencji poznawczych, emocjonalnych i społecznych [5]. Innymi słowy, funkcje wykonawcze to wszelkie funkcje zarządcze zapewniające kontrolę i umożliwiające ukierunkowanie procesów niższego rzędu [7].

Stosunkowo niedawno pojawiło się rozróżnienie w postaci próby podziału funkcji wykonawczych na „zimne” i „gorące” [8]. W tym ujęciu tradycyjnie rozumiane funkcje wykonawcze, opisywane w paradygmacie czysto poznawczym, określane są jako „zimne”. Natomiast wszelkie ich aspekty powiązane z emocjami i rozumieniem sytuacji społecznych określane są jako „gorące”. To rozróżnienie wydaje się niezwykle pomocne, jako że do tej pory badania dotyczące tego obszaru dotyczyły zarówno szeroko rozumianej psychologii klinicznej, psychologii zdrowia, jak i osobowości. Funkcje wykonawcze włącza się nawet w obszar samoregulacji i odnosi się do pojęcia „ja”. Zamieszanie terminologiczne i mnogość sposobów rozumienia funkcji wykonawczych oraz zaliczanie do nich bardzo różnych procesów poznawczych i kompetencji społecznych (jak np. empatii poznawczej) powoduje oczywiście pewien chaos i niespójność uzyskiwanych rezultatów badawczych.

Metodologia badań dotyczących funkcji wykonawczych

Dodatkowym utrudnieniem w prowadzeniu badań nad funkcjami wykonawczymi jest, niejako będący konsekwencją trudności w zdefiniowaniu tego pojęcia, problem doboru metody pomiaru tego procesu. Opracowano wiele testów mierzących różne aspekty funkcji wykonawczych [9], jednakże stosowanie niektórych z nich niesie ze sobą ograniczenia, które są wynikiem sztuczności sytuacji badania, stresującego i długiego procesu przeprowadzenia badania czy samooceny własnych możliwości poznawczych [10, 11].

W zależności od tego, jakie aspekty funkcji wykonawczych autor uważa za istotne, taką metodę pomiaru włącza w wachlarz stosowanych narzędzi neuropsychologicznych. Warto nadmienić, że problem ten dotyczy w większej mierze badań prowadzonych na gruncie światowym, ponieważ dostęp do narzędzi zaadaptowanych do warunków polskich jest zdecydowanie bardziej ograniczony. Z analizy literatury przeprowadzonej przez autorki wynika, że badacz pracujący z populacją anglojęzyczną ma do dyspozycji około 20 metod, natomiast na gruncie krajowym 7 (głównie Test Sortowania Kart z Wisconsin, Kolorowy Test Połączeń CTT oraz próby eksperymentalne bez norm krajowych).

Poruszając temat metod do diagnozy dysfunkcji wykonawczych, warto odnieść się do procedur diagnostycznych, które pozwalają na podział dostępnych narzędzi na metody psychometryczne, testy kwestionariuszowe i metody kliniczno-eksperymentalne oraz coraz bardziej popularne na gruncie światowym narzędzia wykorzystujące symulację wirtualnej rzeczywistości.

Metody kwestionariuszowe

W diagnozie funkcji wykonawczych często stosowane są skale obserwacyjno-behawioralne bądź metody kwestionariuszowe. Ich zaletą jest to, że oprócz danych opartych na samoocenie własnych umiejętności mogą one dostarczać także informacji o funkcjonowaniu osoby badanej z perspektywy opiekuna, partnera bądź kadry medycznej pozostającej z nią w stałym kontakcie.

Stosunkowo dużą popularnością cieszy się na świecie Kwestionariusz Syndromu Zaburzeń Wykonawczych (DEX). Jest on elementem Behawioralnego Testu do Badania Zespołu Dysfunkcji Wykonawczej (*Behavioural Assessment of the Dysexecutive*; BADS) autorstwa Wilson i wsp. [12] i obejmuje 20 pozycji powiązanych z syndromem zaburzeń wykonawczych. Są to oceny częstości występowania pewnych zachowań prezentowane na skali Likerta. Kwestionariusz ten bada zmiany w sferze emocjonalno-motywacyjnej, osobowościowej, behawioralnej i poznawczej. Oprócz wersji dla osoby chorej (DEX-S) dostępna jest także wersja, którą można wykonać z członkiem rodziny pacjenta, jego znajomym bądź współpracownikiem (DEX-R) [12]. Wykonując obie wersje tej metody, diagnosta może uzyskać informację o wglądzie pacjenta we własne trudności poznawcze. Przydatność kliniczna tej metody została potwierdzona w badaniach prowadzonych w różnych populacjach osób chorych, od pacjentów cierpiących na otępienie, poprzez osoby po urazie mózgu, po osoby uzależnione od substancji psychoaktywnych [2]. Niestety metoda ta w Polsce funkcjonuje jedynie w wersji eksperymentalnej.

Testy psychometryczne

Do klasycznych metod oceny funkcji wykonawczych należy niewątpliwie zaliczyć Test Sortowania Kart z Wisconsin autorstwa Heaton i wsp. mający adaptację polską [13]. Jak wykazują liczne badania, test ten angażuje elastyczność poznawczą, umiejętność rozwiązywania problemów oraz

Download English Version:

<https://daneshyari.com/en/article/6811108>

Download Persian Version:

<https://daneshyari.com/article/6811108>

[Daneshyari.com](https://daneshyari.com)